

AHOLI DAROMADLARIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR

Kosimov Xalilullox Umidjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

Iqtisodiyot K51-22 – guruh talabasi

I. Kirish

Aholi daromadlari har qanday davlat iqtisodiyotining barqarorligi va aholi turmush darajasining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Daromad — bu ma'lum vaqt mobaynida fuqaro yoki uning oilasi tomonidan ish haqi, tadbirkorlik faoliyati, mulk, ijtimoiy nafaqalar va boshqa manbalar orqali olingan pul va natural mablag'lar yig'indisidir [1]. Aholi daromadlarining shakllanishi va ularning o'sishini ta'minlash davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining markaziy vazifalaridan biri sanaladi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda dunyo aholisining qariyb 8,5 foizi (692 mln kishi) absolyut qashshoqlik chizig'idan past darajada yashagan [2]. O'zbekiston Respublikasida ham aholi daromadlarini oshirish va kambag'allikni qisqartirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylantirildi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmonida aholi daromadlarini ikki baravarga oshirish va kambag'allik darajasini 7 foizgacha kamaytirish maqsad qilib qo'yilgan [3]. Mazkur maqsadning natijasi sifatida 2025-yilda mamlakatda kambag'allik darajasi 5,8 foizgacha tushdi, bu Strategiyada belgilangan ko'rsatkichdan ham yaxshi natija hisoblanadi [4].

O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (Statqo'm) ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yilda mamlakatda jami aholi daromadi 1 134,3 trln so'mni tashkil etib, o'tgan yilga nisbatan nominal ifodada 18,9 foizga, real ifodada esa 9,2 foizga o'sgan [5]. 2025-yil yanvar–iyun oylarida o'rtacha oylik nominal ish haqi 5 982,3 ming so'mni, yil oxiriga (sentabr) 6,17 mln so'mni tashkil etgan; bu o'tgan yilga

nisbatan 19,2 foizga ko'p [6]. Mamlakatda 2025-yilda real YaIM o'sishi 7,7 foizni tashkil etib, bu 2021-yildan beri eng yuqori ko'rsatkichdir [7]. Biroq daromadlarning hududlar va aholi qatlamlari bo'yicha tabaqalanishi hamda inflyatsiya ta'sirida real daromadning sekin o'sishi kabi muammolar mavjud bo'lib, bu aholi daromadlariga ta'sir qiluvchi omillarni chuqur o'rganish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqot maqsadi — aholi daromadlariga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni ilmiy asosda tahlil qilish, ularning o'zaro ta'sir mexanizmlarini aniqlash va O'zbekistonda aholi daromadlarini barqaror oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

II. Metodologiya

Tadqiqotda iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil, induksiya, deduksiya, tizimli yondashuv, korrelyatsion-regression tahlil va guruhlash metodlaridan foydalanildi. Empirik ma'lumotlar manbai sifatida O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi (2023–2025-yy.), O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Iqtisodiy tadqiqotlar va islohotlar markazi (CERR), Jahon banki (World Development Indicators), Xalqaro mehnat tashkiloti (ILOSTAT) hamda OECD ma'lumotlar bazasi xizmat qildi. Daromadlar tabaqalanishini baholashda Lorents egri chizig'i va Jini koeffitsiyenti kabi ko'rsatkichlardan foydalanildi.

III. Natija

Tadqiqot natijalariga ko'ra, aholi daromadlariga ta'sir qiluvchi omillar quyidagi olti asosiy guruhga bo'linadi:

1) **Iqtisodiy omillar** — yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmi, mehnat unumdorligi darajasi, inflyatsiya, valyuta kursi, bandlik darajasi, ish haqi miqdori, iqtisodiyotning sektorial tuzilishi va investitsiyalar hajmi;

2) **Ijtimoiy omillar** — ijtimoiy himoya tizimi, pensiya va nafaqalar miqdori, sog'liqni saqlash xizmatlari, ijtimoiy infratuzilma rivojlanganligi, mehnat sharoitlari;

3) **Demografik omillar** — aholi yoshi va jinsiy tuzilishi, oilaviy holati, mehnatga yaroqli aholi ulushi, migratsiya jarayonlari, urbanizatsiya darajasi;

4) **Ta'lim va malaka omillari** — aholining ta'lim darajasi, kasb-hunar malakasi, oliy ma'lumot bilan qamrab olinganlik, raqamli savodxonlik, qayta tayyorlash imkoniyatlari;

5) **Geografik omillar** — hududning iqtisodiy rivojlanish darajasi, tabiiy resurslar bilan ta'minlanganligi, transport-logistika imkoniyatlari, qishloq va shahar joylar farqlari;

6) **Siyosiy-huquqiy omillar** — davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosati, soliq tizimi, mehnat qonunchiligi, minimal ish haqi miqdori, davlat byudjet xarajatlari, korrupsiya darajasi.

Statqo'mning 2025-yilgi yakuniy ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekistondagi aholi daromadlari tarkibida sezilarli o'zgarishlar yuz berdi: ish haqi va o'zini-o'zi band qiluvchilarning mehnat daromadi ulushi 62,8 foizdan 60,4 foizga kamaydi, transfertlar (chet eldan kelayotgan pul o'tkazmalari, pensiya, nafaqa va stipendiyalar) ulushi esa 26 foizdan 29,6 foizga oshdi [5]. Bu chet elda ishlayotgan O'zbekiston fuqarolarining pul o'tkazmalari hajmi va davlatning ijtimoiy himoya xarajatlarining ko'payishi natijasidir.

Daromadlar tabaqalanishi nuqtai nazaridan, Jahon banki va O'zbekiston Statqo'mining birgalikdagi tadqiqotiga ko'ra, mamlakatda Jini koeffitsiyenti 2024-yildagi 0,346 dan 2025-yilda 0,327 ga tushdi — bu daromadlar bo'yicha tabaqalanishning kamayganini bildiradi [4; 8]. Ayniqsa, Toshkent shahrida bu ko'rsatkich 0,32 dan 0,26 ga, Sirdaryo viloyati va Qoraqalpog'istonda esa 0,32 dan 0,28 ga tushdi. Kambag'allik darajasi 2023-yildagi 11 foizdan 2024-yilda 8,9 foizga, 2025-yilda esa 5,8 foizga qisqardi — bu jamiyatda ijtimoiy farovonlikning sezilarli o'sishini ko'rsatadi [4].

Hududiy kesimda Toshkent shahrida aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yillik nominal daromad 60,6 mln so'mdan 73,9 mln so'mga (real o'sish 8,5 %), Navoiy viloyatida 38,1 mln so'mdan 44,7 mln so'mga (8,1 %), Buxoro viloyatida 27,5 mln so'mdan 35,2 mln so'mga (8 %), Xorazmda 23,4 mln so'mdan 31,1 mln so'mga (8,7 %) yetdi [5]. Farg'ona viloyatida real daromad o'sishi eng yuqori — 14,8 % ni tashkil etib, 24,6 mln so'mga yetgan. Toshkent shahri va viloyatlar

o'rtasidagi farq saqlanib qolayotgani hududiy iqtisodiy rivojlanishni tenglashtirish bo'yicha ishlarning dolzarbligini ko'rsatadi.

IV. Munozara

Aholi daromadlarini tushuntirishda iqtisodiy nazariyada turli yondashuvlar mavjud. A. Smith klassik nazariyasiga ko'ra, daromadlar mehnat, kapital va yer kabi ishlab chiqarish omillari mahsuloti hisoblanadi [9]. Neoklassik yondashuvda esa daromadlar marjinal mahsuldorlik nazariyasi asosida shakllanadi: har bir omilning daromadi uning oxirgi qo'shimcha mahsuldorligiga teng. T. Piketti o'zining "Kapital XXI asrda" (2014) asarida daromad va boylik tabaqalanishining global tendentsiyalarini tahlil qilib, kapital daromadi mehnat daromadiga nisbatan tezroq o'sishi natijasida tengsizlik kuchayishini isbotlagan [10].

Mahalliy iqtisodchi olimlardan akademik S. S. G'ulomov, professorlar A. Vakhabov, Sh. Sh. Shodmonov va R. X. Alimov o'z ilmiy ishlarida O'zbekistonda aholi daromadlarini oshirishda mehnat unumdorligini ko'tarish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish, investitsion muhitni yaxshilash kabi yo'nalishlarning ahamiyatini ta'kidlaganlar [11; 12].

Bugungi kunda aholi daromadlariga raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. McKinsey Global Institute hisobotiga ko'ra, 2030-yilga kelib avtomatlashtirish va AI texnologiyalari natijasida dunyo bo'yicha 400–800 mln ish o'rni o'zgaradi yoki yo'qoladi [13]. Ayni vaqtda yangi raqamli kasblar paydo bo'lib, ular yuqori daromad keltirmoqda. Bu — aholini qayta tayyorlash, raqamli savodxonlikni oshirish va "uzluksiz ta'lim" (lifelong learning) konsepsiyasini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Shuni ham qayd etish kerakki, aholi real daromadiga inflyatsiya jiddiy ta'sir qiladi. O'zbekiston Markaziy banki ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil iyun oyida yillik inflyatsiya 8,7 foizni, 2025-yilning birinchi to'qqiz oyida esa 8 foizni tashkil etgan; 2026-yilda inflyatsiya 8 foizdan past darajaga tushishi va 2028-yilga kelib 5 foiz maqsadli darajasiga yetishi kutilmoqda [14]. Nominal ish haqi 19,2 foizga oshganiga qaramay, real daromadning o'sishi 9,2 foiz atrofida bo'lganligi sababli,

baholar barqarorligini ta'minlash — daromadlarni samarali oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi [5; 6].

Xulosa

Olib borilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarga kelish imkonini berdi. Birinchidan, aholi daromadlari oltita asosiy guruh omillar — iqtisodiy, ijtimoiy, demografik, ta'limiy, geografik va siyosiy-huquqiy omillar ta'sirida shakllanadi va ularning o'zaro uyg'un ta'siri natijasida barqaror o'sishga erishish mumkin.

Ikkinchidan, O'zbekistonda 2025-yilda aholi daromadlarining asosiy manbai (60,4 %) ish haqi va o'zini-o'zi band qiluvchilarning mehnat daromadi bo'lib, mehnat unumdorligini oshirish va sifatli ish o'rinlarini yaratish daromadlarni o'stirishning bosh yo'nalishidir. Uchinchidan, 2025-yilda Jini koeffitsiyenti 0,327 ga tushib, kambag'allik darajasi esa 5,8 foizga qisqarganligi davlatning ijtimoiy siyosati samaradorligini ko'rsatadi, biroq hududiy daromad farqlari (masalan, Toshkent va Farg'ona o'rtasidagi 3 baravarga yaqin tafovut) saqlanib qolmoqda.

Aholi daromadlarini oshirish bo'yicha quyidagi taklif va tavsiyalar berildi:

1) mehnat unumdorligini oshirish maqsadida ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, raqamli texnologiyalarni joriy etish; 2) kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, mikrocredit tizimini kengaytirish; 3) ta'lim sifatini oshirish, kasb-hunar va STEM-ta'limga investitsiyalarni ko'paytirish; 4) inflyatsiyani 5 foizdan past darajada ushlab turish bo'yicha pul-kredit siyosatini takomillashtirish; 5) hududiy iqtisodiy rivojlanishni rag'batlantirish, qishloq joylarda agrobiznes va qayta ishlash tarmoqlarini rivojlantirish; 6) ijtimoiy himoya tizimini manzilli va samarali tashkil etish, eng muhtoj qatlamlar uchun yo'naltirilgan yordam dasturlarini joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Shodmonov Sh. Sh., Alimov R. X. Iqtisodiyot nazariyasi: o'quv qo'llanma. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2020. — 480 b.

2. World Bank. Poverty, Prosperity, and Planet Report 2024. — Washington (DC): World Bank, 2024. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-prosperity-and-planet>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. — Toshkent: Lex.uz, 2022.
4. World Bank & O'zbekiston Statistika qo'mitasi. Charting Uzbekistan's Path to Poverty Reduction (2025 Update). — Washington (DC) – Toshkent, 2026. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan>
5. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. Aholi daromadlari va xarajatlari: 2025-yil yakunlari. — Toshkent: Stat.uz, 2026. URL: <https://stat.uz>
6. Frank.uz / yep.uz. O'zbekistonda o'rtacha oylik ish haqi 2025-yil sentabr yakuni bo'yicha. — Toshkent, 2025. URL: <https://frank.uz/en/news-en>
7. Spot.uz. O'zbekiston iqtisodiyoti 2025-yilda 7,7% ga o'sdi. — Toshkent, 2026-yil 22-yanvar. URL: <https://www.spot.uz/oz/2026/01/22/economic-growth>
8. World Bank. Uzbekistan Country Economic Update 2025: Building Resilience and Reducing Inequality. — Washington (DC): World Bank, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/uzbekistan>
9. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. — London: W. Strahan and T. Cadell, 1776 (Reprint: Penguin, 1999).
10. Piketty T. Capital in the Twenty-First Century. — Cambridge (MA): Harvard University Press, 2014. — 696 p.
11. Vakhobov A. V., Alimov R. X. Iqtisodiyot nazariyasi: yangi paradigma. — Toshkent: TDIU, 2021. — 412 b.
12. G'ulomov S. S. Iqtisodiy taraqqiyot va aholi farovonligi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 256 b.
13. McKinsey Global Institute. The Future of Work in a Generative AI Era. — New York: McKinsey & Co., 2025. URL: <https://www.mckinsey.com/mgi>
14. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati: 2025-yil ko'rsatkichlari va inflyatsiya prognozi. — Toshkent: CBU.uz, 2025. URL: <https://cbu.uz/en/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>

